

ضیاء الدین لاہوری

رویت ہلال کے فلکیاتی شواہد

عام طور پر یہ تصور کیا جاتا ہے کہ جدید سائنس دان رویت ہلال کے بارے میں حتمی طور پر پیش گوئی کرنے کی مکمل اہلیت رکھتے ہیں لہذا ان میں نیا چاند دیکھنے کے پرانے رسم و رواج کو ختم کر کے اس کا فیصلہ محض موسمیات یا متعلقہ ماہرین پر چھوڑ دینا چاہیے۔ یہ خیال غلط فہمی پر مبنی ہے۔ انسان نے سائنسی طور پر اس قدر ترقی کر لی ہے کہ وہ چاند پر پہنچ چکا ہے، مگر اس کے باوجود نئے چاند کے دکھائی دینے والی شام کا تعین کرنا اس کے لیے ممکن نہیں۔ ایک شمسی سال کے مینڈل کی برتاری کے خاص اوقات میں سورج کی جو کیفیت ہوتی ہے ہر سو بجائی گئی کسی بھی سال کی ان تاریخوں کے انہی اوقات میں ہوتی ہے۔ زمین کی گردش کے باعث سورج کی محسوس کی جانے والی رفتار اور اس کا زمین سے فاصلہ اور رخ ان تاریخوں میں ایک جیسے ہوتے ہیں۔ لہذا اوقات نماز اور اوقات سحر و افطار کے معاملے میں ہم ماہرین کے تعین کردہ اوقات پر مکمل بھروسہ کرتے ہیں۔ اس کے برعکس چاند کی رفتار اس کا زمین کے کسی حصے سے فاصلہ اور اس کی گردش کے راستے کسی بھی ماہ کسی دوسرے مہینے سے مطابقت نہیں رکھتے۔ ماہرینِ فلکیات چاند کی ہر لمحے کی حرکات کی معلومات رکھتے ہیں، مگر جہاں تک چاند کے دکھائی دینے کا معاملہ ہے اس میں کئی دوسرے عوامل بھی کارفرما ہوتے ہیں جیسے چاند کی عمر، اس کا سورج سے فاصلہ، کسی مقام کی سطح سمندر بلندی، وہاں کی موسمی کیفیات، فضا کا شفاف پن اور دیکھنے والے کی نظر کی قوت۔ دنیا کے تمام ماہرینِ فلکیات اس بات پر متفق ہیں کہ چاند دکھائی دیے جانے کے بارے میں متعدد پیش گوئیاں غیر یقینی ہوتی ہیں، البتہ رویت ہلال کے ضمن میں شرعی قیود کو برقرار رکھنے کے ساتھ ساتھ اگر تحقیق سے کام لیا جائے تو ہو سکتا ہے کہ ہم مذہبی تقریبات کے تعین کے معاملے میں خاص حالات میں پیشگی کسی نتیجے پر پہنچ سکیں۔

جیسا کہ ہم محسوس کرتے ہیں کہ نیا چاند ہمیں ہر روز بڑھتا نظر آتا ہے یہاں تک کہ ایک موقع پر وہ دائرے کی صورت میں مکمل ہو جاتا ہے۔ اس کے بعد اس کا وجود روز بروز کم ہونے لگتا ہے اور ایک وقت ایسا آتا ہے

جب اس كا وجود بالكل فائء هو جاتا هے - اس سے دوسرے لمحے اس كا نفا وجود شروع هو جاتا هے - اس وقت كو عموماً قرآن شمس و قمر يا امارس كسے هیں - یہ وہ وقت هے جب سورج اور چاند ايك سیدھ میں صفر دجے پر هوتے هیں - علوم فلکیات میں اسے ہی اصطلاحاً خانے چاندکی ابتدا كها جاتا هے - اس وقت اس کی کیفیت یہ هوتی هے كه بال سے زیادہ باریك اور سورج کی شعاعوں کی برآو راست زدیں هو تلهے ، لهذا انسانی آنکھیں یا انتہائی طاقت ور دوربین بھی اسے دیکھنے کے قابل نہیں هوتے - جوں جوں چاندکی عمر زیادہ هوتی هے اس كا وجود برعکس هے اور ساتھ ہی ساتھ سورج سے دور هوتے هوتے اس کی شعاعوں کی برآو راست زد سے باہر نکلنا جاتا هے - بالآخر ايك وقت اس كا وجود اس قدر هو جاتا هے كه سورج سے ايك خاص فاصلے پر غروب آفتاب کے بعد انسانی آنکھوں کے نظر آنے کے قابل هو جاتا هے - ماہرین کے مطابق نیا چاند اپنا وجود شروع هونے کے بعد مضمون کے شروع میں بیان كر دہ عوامل کے زیر اثر پیش یا متیش گھنٹوں کے درمیان آنے والی شام كو دکھائی دے جاتا هے -

دائم ملے پاکستان میں گیارہ سال کے مشاہدات کی بنا پر نظر آنے والے چاند کی کیفیات کے متعلق ايك نقشہ ترتیب دیا هے جس پر ہر ماہ چاند نظر آنے والی شام اور اس سے پیشتر ايك شام کی لاہور سے متعلق فلکیاتی معلوما درج ہیں - یہ نقشہ تحقیق کی توجہ کا مستحق هے اور وہ اس پر مزید تحقیق کر کے اس كام كو آگے بٹھا سکتے هیں - دائم ان مشاہدات سے اخذ هونے والے نتائج کا تعین اور ان پر تبصرہ فنی ماہرین پر چھوڑنا هے ، البتہ قارئین کے لیے ان ان اعداد و شمار كا عمومی تجزیہ كرنا زیادہ مشکل امر نہیں بلکہ دلچسپی كا باعث هو گا -

قرآن شمس و قمر			رویت ہلال کی شام بمقام لاہور			رویت ہلال سے ايك شام لاہور		
تاریخ شمسی	بوقت	تاریخ شمسی	غروب آفتاب	غروب آفتاب	فرق	چاند کی عمر	تاریخ شمسی	غروب آفتاب
۱۵ فروری ۱۹۸۴	۵-۲۹	۱۶ فروری ۱۹۸۴	۱۷-۵۲	۱۷-۲۸	۹۶ منٹ	۱۵ فروری ۱۹۸۴	۱۷-۵۱	۱۸-۲۱
۱۵ مارچ	۱۶-۳۵	۱۶ مارچ	۱۸-۱۳	۱۹-۲۳	۷۱ منٹ	۱۵ مارچ	۱۸-۱۲	۱۸-۱۵
۱۴ اپریل	۱۰-۳۱	۱۵ اپریل	۱۸-۳۳	۲۰-۳۷	۱۲۳ منٹ	۱۴ اپریل	۱۸-۳۲	۱۹-۲۳
۱۳ مئی	۹-۰۸	۱۴ مئی	۱۸-۵۳	۲۰-۳۳	۱۲۱ منٹ	۱۳ مئی	۱۸-۵۲	۱۹-۲۳
۱۱ جون	۱۶-۳۰	۱۲ جون	۱۹-۱۰	۲۰-۱۷	۶۷ منٹ	۱۱ جون	۱۹-۱۰	۱۹-۱۸

77

[illegible]

© rasailoraid.com

© rasailojaraid.com

© rasailoraid.com

ذی قعدہ	۱۴۰۱	۱۳۹۸	۱۳۹۵	۱۳۹۲	۱۳۸۹	۱۳۸۶	۱۳۸۳	۱۳۸۰	۱۳۷۷	۱۳۷۴	۱۳۷۱	۱۳۶۸	۱۳۶۵	۱۳۶۲	۱۳۵۹	۱۳۵۶	۱۳۵۳	۱۳۵۰	۱۳۴۷	۱۳۴۴	۱۳۴۱	۱۳۳۸	۱۳۳۵	۱۳۳۲	۱۳۲۹	۱۳۲۶	۱۳۲۳	۱۳۲۰	۱۳۱۷	۱۳۱۴	۱۳۱۱	۱۳۰۸	۱۳۰۵	۱۳۰۲	۱۲۹۹	۱۲۹۶	۱۲۹۳	۱۲۹۰	۱۲۸۷	۱۲۸۴	۱۲۸۱	۱۲۷۸	۱۲۷۵	۱۲۷۲	۱۲۶۹	۱۲۶۶	۱۲۶۳	۱۲۶۰	۱۲۵۷	۱۲۵۴	۱۲۵۱	۱۲۴۸	۱۲۴۵	۱۲۴۲	۱۲۳۹	۱۲۳۶	۱۲۳۳	۱۲۳۰	۱۲۲۷	۱۲۲۴	۱۲۲۱	۱۲۱۸	۱۲۱۵	۱۲۱۲	۱۲۰۹	۱۲۰۶	۱۲۰۳	۱۲۰۰	۱۱۹۷	۱۱۹۴	۱۱۹۱	۱۱۸۸	۱۱۸۵	۱۱۸۲	۱۱۷۹	۱۱۷۶	۱۱۷۳	۱۱۷۰	۱۱۶۷	۱۱۶۴	۱۱۶۱	۱۱۵۸	۱۱۵۵	۱۱۵۲	۱۱۴۹	۱۱۴۶	۱۱۴۳	۱۱۴۰	۱۱۳۷	۱۱۳۴	۱۱۳۱	۱۱۲۸	۱۱۲۵	۱۱۲۲	۱۱۱۹	۱۱۱۶	۱۱۱۳	۱۱۱۰	۱۱۰۷	۱۱۰۴	۱۱۰۱	۱۰۹۸	۱۰۹۵	۱۰۹۲	۱۰۸۹	۱۰۸۶	۱۰۸۳	۱۰۸۰	۱۰۷۷	۱۰۷۴	۱۰۷۱	۱۰۶۸	۱۰۶۵	۱۰۶۲	۱۰۵۹	۱۰۵۶	۱۰۵۳	۱۰۵۰	۱۰۴۷	۱۰۴۴	۱۰۴۱	۱۰۳۸	۱۰۳۵	۱۰۳۲	۱۰۲۹	۱۰۲۶	۱۰۲۳	۱۰۲۰	۱۰۱۷	۱۰۱۴	۱۰۱۱	۱۰۰۸	۱۰۰۵	۱۰۰۲	۹۹۹	۹۹۶	۹۹۳	۹۹۰	۹۸۷	۹۸۴	۹۸۱	۹۷۸	۹۷۵	۹۷۲	۹۶۹	۹۶۶	۹۶۳	۹۶۰	۹۵۷	۹۵۴	۹۵۱	۹۴۸	۹۴۵	۹۴۲	۹۳۹	۹۳۶	۹۳۳	۹۳۰	۹۲۷	۹۲۴	۹۲۱	۹۱۸	۹۱۵	۹۱۲	۹۰۹	۹۰۶	۹۰۳	۹۰۰	۸۹۷	۸۹۴	۸۹۱	۸۸۸	۸۸۵	۸۸۲	۸۷۹	۸۷۶	۸۷۳	۸۷۰	۸۶۷	۸۶۴	۸۶۱	۸۵۸	۸۵۵	۸۵۲	۸۴۹	۸۴۶	۸۴۳	۸۴۰	۸۳۷	۸۳۴	۸۳۱	۸۲۸	۸۲۵	۸۲۲	۸۱۹	۸۱۶	۸۱۳	۸۱۰	۸۰۷	۸۰۴	۸۰۱	۷۹۸	۷۹۵	۷۹۲	۷۸۹	۷۸۶	۷۸۳	۷۸۰	۷۷۷	۷۷۴	۷۷۱	۷۶۸	۷۶۵	۷۶۲	۷۵۹	۷۵۶	۷۵۳	۷۵۰	۷۴۷	۷۴۴	۷۴۱	۷۳۸	۷۳۵	۷۳۲	۷۲۹	۷۲۶	۷۲۳	۷۲۰	۷۱۷	۷۱۴	۷۱۱	۷۰۸	۷۰۵	۷۰۲	۶۹۹	۶۹۶	۶۹۳	۶۹۰	۶۸۷	۶۸۴	۶۸۱	۶۷۸	۶۷۵	۶۷۲	۶۶۹	۶۶۶	۶۶۳	۶۶۰	۶۵۷	۶۵۴	۶۵۱	۶۴۸	۶۴۵	۶۴۲	۶۳۹	۶۳۶	۶۳۳	۶۳۰	۶۲۷	۶۲۴	۶۲۱	۶۱۸	۶۱۵	۶۱۲	۶۰۹	۶۰۶	۶۰۳	۶۰۰	۵۹۷	۵۹۴	۵۹۱	۵۸۸	۵۸۵	۵۸۲	۵۷۹	۵۷۶	۵۷۳	۵۷۰	۵۶۷	۵۶۴	۵۶۱	۵۵۸	۵۵۵	۵۵۲	۵۴۹	۵۴۶	۵۴۳	۵۴۰	۵۳۷	۵۳۴	۵۳۱	۵۲۸	۵۲۵	۵۲۲	۵۱۹	۵۱۶	۵۱۳	۵۱۰	۵۰۷	۵۰۴	۵۰۱	۴۹۸	۴۹۵	۴۹۲	۴۸۹	۴۸۶	۴۸۳	۴۸۰	۴۷۷	۴۷۴	۴۷۱	۴۶۸	۴۶۵	۴۶۲	۴۵۹	۴۵۶	۴۵۳	۴۵۰	۴۴۷	۴۴۴	۴۴۱	۴۳۸	۴۳۵	۴۳۲	۴۲۹	۴۲۶	۴۲۳	۴۲۰	۴۱۷	۴۱۴	۴۱۱	۴۰۸	۴۰۵	۴۰۲	۳۹۹	۳۹۶	۳۹۳	۳۹۰	۳۸۷	۳۸۴	۳۸۱	۳۷۸	۳۷۵	۳۷۲	۳۶۹	۳۶۶	۳۶۳	۳۶۰	۳۵۷	۳۵۴	۳۵۱	۳۴۸	۳۴۵	۳۴۲	۳۳۹	۳۳۶	۳۳۳	۳۳۰	۳۲۷	۳۲۴	۳۲۱	۳۱۸	۳۱۵	۳۱۲	۳۰۹	۳۰۶	۳۰۳	۳۰۰	۲۹۷	۲۹۴	۲۹۱	۲۸۸	۲۸۵	۲۸۲	۲۷۹	۲۷۶	۲۷۳	۲۷۰	۲۶۷	۲۶۴	۲۶۱	۲۵۸	۲۵۵	۲۵۲	۲۴۹	۲۴۶	۲۴۳	۲۴۰	۲۳۷	۲۳۴	۲۳۱	۲۲۸	۲۲۵	۲۲۲	۲۱۹	۲۱۶	۲۱۳	۲۱۰	۲۰۷	۲۰۴	۲۰۱	۱۹۸	۱۹۵	۱۹۲	۱۸۹	۱۸۶	۱۸۳	۱۸۰	۱۷۷	۱۷۴	۱۷۱	۱۶۸	۱۶۵	۱۶۲	۱۵۹	۱۵۶	۱۵۳	۱۵۰	۱۴۷	۱۴۴	۱۴۱	۱۳۸	۱۳۵	۱۳۲	۱۲۹	۱۲۶	۱۲۳	۱۲۰	۱۱۷	۱۱۴	۱۱۱	۱۰۸	۱۰۵	۱۰۲	۹۹۹	۹۹۶	۹۹۳	۹۹۰	۹۸۷	۹۸۴	۹۸۱	۹۷۸	۹۷۵	۹۷۲	۹۶۹	۹۶۶	۹۶۳	۹۶۰	۹۵۷	۹۵۴	۹۵۱	۹۴۸	۹۴۵	۹۴۲	۹۳۹	۹۳۶	۹۳۳	۹۳۰	۹۲۷	۹۲۴	۹۲۱	۹۱۸	۹۱۵	۹۱۲	۹۰۹	۹۰۶	۹۰۳	۹۰۰	۸۹۷	۸۹۴	۸۹۱	۸۸۸	۸۸۵	۸۸۲	۸۷۹	۸۷۶	۸۷۳	۸۷۰	۸۶۷	۸۶۴	۸۶۱	۸۵۸	۸۵۵	۸۵۲	۸۴۹	۸۴۶	۸۴۳	۸۴۰	۸۳۷	۸۳۴	۸۳۱	۸۲۸	۸۲۵	۸۲۲	۸۱۹	۸۱۶	۸۱۳	۸۱۰	۸۰۷	۸۰۴	۸۰۱	۷۹۸	۷۹۵	۷۹۲	۷۸۹	۷۸۶	۷۸۳	۷۸۰	۷۷۷	۷۷۴	۷۷۱	۷۶۸	۷۶۵	۷۶۲	۷۵۹	۷۵۶	۷۵۳	۷۵۰	۷۴۷	۷۴۴	۷۴۱	۷۳۸	۷۳۵	۷۳۲	۷۲۹	۷۲۶	۷۲۳	۷۲۰	۷۱۷	۷۱۴	۷۱۱	۷۰۸	۷۰۵	۷۰۲	۶۹۹	۶۹۶	۶۹۳	۶۹۰	۶۸۷	۶۸۴	۶۸۱	۶۷۸	۶۷۵	۶۷۲	۶۶۹	۶۶۶	۶۶۳	۶۶۰	۶۵۷	۶۵۴	۶۵۱	۶۴۸	۶۴۵	۶۴۲	۶۳۹	۶۳۶	۶۳۳	۶۳۰	۶۲۷	۶۲۴	۶۲۱	۶۱۸	۶۱۵	۶۱۲	۶۰۹	۶۰۶	۶۰۳	۶۰۰	۵۹۷	۵۹۴	۵۹۱	۵۸۸	۵۸۵	۵۸۲	۵۷۹	۵۷۶	۵۷۳	۵۷۰	۵۶۷	۵۶۴	۵۶۱	۵۵۸	۵۵۵	۵۵۲	۵۴۹	۵۴۶	۵۴۳	۵۴۰	۵۳۷	۵۳۴	۵۳۱	۵۲۸	۵۲۵	۵۲۲	۵۱۹	۵۱۶	۵۱۳	۵۱۰	۵۰۷	۵۰۴	۵۰۱	۴۹۸	۴۹۵	۴۹۲	۴۸۹	۴۸۶	۴۸۳	۴۸۰	۴۷۷	۴۷۴	۴۷۱	۴۶۸	۴۶۵	۴۶۲	۴۵۹	۴۵۶	۴۵۳	۴۵۰	۴۴۷	۴۴۴	۴۴۱	۴۳۸	۴۳۵	۴۳۲	۴۲۹	۴۲۶	۴۲۳	۴۲۰	۴۱۷	۴۱۴	۴۱۱	۴۰۸	۴۰۵	۴۰۲	۳۹۹	۳۹۶	۳۹۳	۳۹۰	۳۸۷	۳۸۴	۳۸۱	۳۷۸	۳۷۵	۳۷۲	۳۶۹	۳۶۶	۳۶۳	۳۶۰	۳۵۷	۳۵۴	۳۵۱	۳۴۸	۳۴۵	۳۴۲	۳۳۹	۳۳۶	۳۳۳	۳۳۰	۳۲۷	۳۲۴	۳۲۱	۳۱۸	۳۱۵	۳۱۲	۳۰۹	۳۰۶	۳۰۳	۳۰۰	۲۹۷	۲۹۴	۲۹۱	۲۸۸	۲۸۵	۲۸۲	۲۷۹	۲۷۶	۲۷۳	۲۷۰	۲۶۷	۲۶۴	۲۶۱	۲۵۸	۲۵۵	۲۵۲	۲۴۹	۲۴۶	۲۴۳	۲۴۰	۲۳۷	۲۳۴	۲۳۱	۲۲۸	۲۲۵	۲۲۲	۲۱۹	۲۱۶	۲۱۳	۲۱۰	۲۰۷	۲۰۴	۲۰۱	۱۹۸	۱۹۵	۱۹۲	۱۸۹	۱۸۶	۱۸۳	۱۸۰	۱۷۷	۱۷۴	۱۷۱	۱۶۸	۱۶۵	۱۶۲	۱۵۹	۱۵۶	۱۵۳	۱۵۰	۱۴۷	۱۴۴	۱۴۱	۱۳۸	۱۳۵	۱۳۲	۱۲۹	۱۲۶	۱۲۳	۱۲۰	۱۱۷	۱۱۴	۱۱۱	۱۰۸	۱۰۵	۱۰۲	۹۹۹	۹۹۶	۹۹۳	۹۹۰	۹۸۷	۹۸۴	۹۸۱	۹۷۸	۹۷۵	۹۷۲	۹۶۹	۹۶۶	۹۶۳	۹۶۰	۹۵۷	۹۵۴	۹۵۱	۹۴۸	۹۴۵	۹۴۲	۹۳۹	۹۳۶	۹۳۳	۹۳۰	۹۲۷	۹۲۴	۹۲۱	۹۱۸	۹۱۵	۹۱۲	۹۰۹	۹۰۶	۹۰۳	۹۰۰	۸۹۷	۸۹۴	۸۹۱	۸۸۸	۸۸۵	۸۸۲	۸۷۹	۸۷۶	۸۷۳	۸۷۰	۸۶۷	۸۶۴	۸۶۱	۸۵۸	۸۵۵	۸۵۲	۸۴۹	۸۴۶	۸۴۳	۸۴۰	۸۳۷	۸۳۴	۸۳۱	۸۲۸	۸۲۵	۸۲۲	۸۱۹	۸۱۶	۸۱۳	۸۱۰	۸۰۷	۸۰۴	۸۰۱	۷۹۸	۷۹۵	۷۹۲	۷۸۹	۷۸۶	۷۸۳	۷۸۰	۷۷۷	۷۷۴	۷۷۱	۷۶۸	۷۶۵	۷۶۲	۷۵۹	۷۵۶	۷۵۳	۷۵۰	۷۴۷	۷۴۴	۷۴۱	۷۳۸	۷۳۵	۷۳۲	۷۲۹	۷۲۶	۷۲۳	۷۲۰	۷۱۷	۷۱۴	۷۱۱	۷۰۸	۷۰۵	۷۰۲	۶۹۹	۶۹۶	۶۹۳	۶۹۰	۶۸۷	۶۸۴	۶۸۱	۶۷۸	۶۷۵	۶۷۲	۶۶۹	۶۶۶	۶۶۳	۶۶۰	۶۵۷	۶۵۴	۶۵۱	۶۴۸	۶۴۵	۶۴۲	۶۳۹	۶۳۶	۶۳۳	۶۳۰	۶۲۷	۶۲۴	۶۲۱	۶۱۸	۶۱۵	۶۱۲	۶۰۹	۶۰۶	۶۰۳	۶۰۰	۵۹۷	۵۹۴	۵۹۱	۵۸۸	۵۸۵	۵۸۲	۵۷۹	۵۷۶	۵۷۳	۵۷۰	۵۶۷	۵۶۴	۵۶۱	۵۵۸	۵۵۵	۵۵۲	۵۴۹	۵۴۶	۵۴۳	۵۴۰	۵۳۷	۵۳۴	۵۳۱	۵۲۸	۵۲۵	۵۲۲	۵۱۹	۵۱۶	۵۱۳	۵۱۰	۵۰۷	۵۰۴	۵۰۱	۴۹۸	۴۹۵	۴۹۲	۴۸۹	۴۸۶	۴۸۳	۴۸۰	۴۷۷	۴۷۴	۴۷۱	۴۶۸	۴۶۵	۴۶۲	۴۵۹	۴۵۶	۴۵۳	۴۵۰	۴۴۷	۴۴۴	۴۴۱	۴۳۸	۴۳۵	۴۳۲	۴۲۹	۴۲۶	۴۲۳	۴۲۰	۴۱۷	۴۱۴	۴۱۱	۴۰۸	۴۰۵	۴۰۲	۳۹۹	۳۹۶	۳۹۳	۳۹۰	۳۸۷	۳۸۴	۳۸۱	۳۷۸	۳۷۵	۳۷۲	۳۶۹	۳۶۶	۳۶۳	۳۶۰	۳۵۷	۳۵۴	۳۵۱	۳۴۸	۳۴۵	۳۴۲	۳۳۹	۳۳۶	۳۳۳	۳۳۰	۳۲۷	۳۲۴	۳۲۱	۳۱۸	۳۱۵	۳۱۲	۳۰۹	۳۰۶	۳۰۳	۳۰۰	۲۹۷	۲۹۴	۲۹۱	۲۸۸	۲۸۵	۲۸۲	۲۷۹	۲۷۶	۲۷۳	۲۷۰	۲۶۷	۲۶۴	۲۶۱	۲۵۸	۲۵۵	۲۵۲	۲۴۹	۲۴۶	۲۴۳	۲۴۰	۲۳۷	۲۳۴	۲۳۱	۲۲۸	۲۲۵	۲۲۲	۲۱۹	۲۱۶	۲۱۳	۲۱۰	۲۰۷	۲۰۴	۲۰۱	۱۹۸	۱۹۵	۱۹۲	۱۸۹	۱۸۶	۱۸۳	۱۸۰	۱۷۷	۱۷۴	۱۷۱	۱۶۸	۱۶۵	۱۶۲	۱۵۹	۱۵۶	۱۵۳	۱۵۰	۱۴۷	۱۴۴	۱۴۱	۱۳۸	۱۳۵	۱۳۲	۱۲۹	۱۲۶	۱۲۳	۱۲۰	۱۱۷	۱۱۴	۱۱۱	۱۰۸	۱۰۵	۱۰۲	۹۹۹	۹۹۶	۹۹۳	۹۹۰	۹۸۷	۹۸۴	۹۸۱	۹۷۸	۹۷۵	۹۷۲	۹۶۹	۹۶۶	۹۶۳	۹۶۰	۹۵۷	۹۵۴	۹۵۱	۹۴۸	۹۴۵	۹۴۲	۹۳۹	۹۳۶	۹۳۳	۹۳۰	۹۲۷	۹۲۴	۹۲۱	۹۱۸	۹۱۵	۹۱۲	۹۰۹	۹۰۶	۹۰۳	۹۰۰	۸۹۷	۸۹۴	۸۹۱	۸۸۸	۸۸۵	۸۸۲	۸۷۹	۸۷۶	۸۷۳	۸۷۰	۸۶۷	۸۶۴	۸۶۱	۸۵۸	۸۵۵	۸۵۲	۸۴۹	۸۴۶	۸۴۳	۸۴۰	۸۳۷	۸۳۴	۸۳۱	۸۲۸	۸۲۵	۸۲۲	۸۱۹	۸۱۶	۸۱۳	۸۱۰	۸۰۷	۸۰۴	
---------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	--

اس نکتے میں آپ کو بعض جگہ معلوم ہوگا کہ چاندیس گھنٹوں سے زائد ٹکرا ہونے کے باوجود نظر نہ آسکا۔ اس کی وجہ یہ ہو سکتی ہے کہ مطلع ابراؤد ہوگا یا زیادہ تردد کے ساتھ چاند دیکھنے کی کوشش نہیں کی گئی ہوگی، اور اگر غریب ہمہ بینوں پر کوئی ذاتی طے پر چاند دیکھ بھی لے، وہ عوامی سطح پر اس کا بیان غیر اہم سمجھتا ہے۔ البتہ کم از کم عمر کے جو چاند نظر آئے۔ (بشرطیکہ ان کا اعلان باقاعدہ قابل قبول شہادتوں کی مدد سے کیا گیا ہو) ان کے اعداد و شمار قابل غور ہیں۔ چاند کی ۲ اور غروب شمس و قرین فرق دونوں کو ملحوظ خاطر رکھا جائے تو نتائج تک پہنچنے میں آسانی ہوگی۔

راقم محکمہ موسمیات لاہور کے متعلقہ عملہ اور مرکزی رویت ہلال کمیٹی اسلام آباد کے دفتر کا شکریہ ادا ہے کہ انھوں نے راقم محکمہ موسمیات لاہور کے متعلقہ عملہ اور مرکزی رویت ہلال کمیٹی اسلام آباد کے دفتر کا شکریہ ادا ہے کہ انھوں نے

خوش دلی سے مطلوبہ معلومات مہیا کیں اور اس تحقیق کے کام کو آسان کیا۔ محققین اور فنی ماہرین سے درخواست ہے

غروب قرین اگر انھیں کہیں اختلاف نظر آئے تو اس کی اصلاح فرمالیں۔